

Töötud mitte-eestlased Eesti tööturul

Ave Lepik

Sissejuhatus

Mitte-eestlased moodustavad Eesti tööealisest rahvastikust märkimisväärse osa, umbes kolmandiku. Võrreldes põhirahvusega on teised rahvusrühmad tööturul enamasti keerulisemas olukorras. Seepärast on oluline vaadelda põhjalikumalt selle riskirühma osalemist ja võimalikke probleeme tööturul.

Mitte-eestlaste peamine takistus töölerakendumisel on eesti keele vähene oskus. Ka tööturuteenuste ja -toetuste seadus (TTTS) piiritleb ühe riskirühmana töötud, kes ei oska eesti keelt ning kelle töölerakendumine on selle tõttu takistatud – rahvust seadus otseselt riskitegurina ei käsitle. Käesolevas teemalehes antakse mitte-eestlaste töötusest ülevaade laiemalt: vaatluse all on nii rahvuse, keeleoskuse kui ka kodakondsuse aspekt. Seoses üleilmsest majanduskriisist tingitud tööpuuduse rekordilise kasvuga Eestis on suurema tähelepanu all küsimus, kuidas on need kiired muutused mõjutanud mitte-eestlaste olukorda tööturul.

Rahvastikurühmade eristamisel saab kasutada mitut karakteristikut, näiteks rahvus, emakeel, kodakondsus, päritolu- ehk sünniriik. Poliitikakujundamisel on kõik need tunnused kriitiliselt olulised, ent statistilise ülevaate andmisel võib piirduda valikuga. Seda enam, et teatud eristamise alused on subjektiivsed, näiteks arvestatakse rahvust inimese enesemääramise järgi. Keeleoskuse puhul on samuti mitu vaatenurka: kas arvestada inimese emakeelt või üldist keeleoskust. Tööjõu-uuringu küsitlusele vastajad annavad oma keeleoskusele hinnangu ise; on küsitav, kas inimese enda arvamus peegeldab tegelikku olukorda ehk kas teda peaks arvestama riskirühma või mitte. Käesolev teemaleht

käsitleb kolme aspekti¹ – rahvust, kodakondsust ja keeleoskust –, tuues välja sihtrühmade suurused, olukorra muutused tööturul viimastel aastatel seoses majanduslangusega ning sihtrühmaspetsiifilised probleemid ja asjaolud.

Käesolev toimetis põhineb Statistikaameti tööjõu-uuringute ja Töötukassa andmetel. Tööjõu-uuringute puhul laiendatakse valimi põhjal saadud tulemused tööealisele rahvastikule, et saada üldpilt keskmisest näitajast kõigi selles vanuses inimeste kohta Eestis. Registreeritud töötute arvu puhul tuleb silmas pidada, et arvesse lähevad ainult need töötud, kes on ennast Eesti Töötukassas registreerinud, seega saab tulemusi üldistada vaid registreeritud töötutele.

1. Rahvus

1.1. Sihtrühma määratlus ja kirjeldus

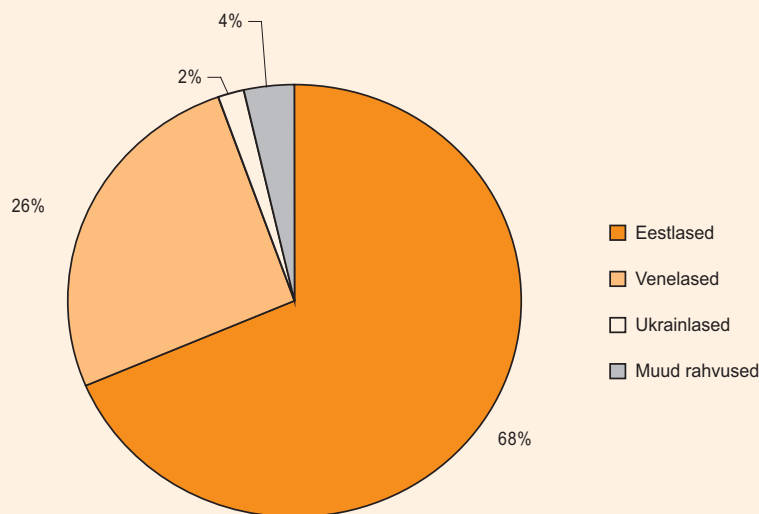
Eestis elab eestlastest põhirahvuse kõrval veel üle 120 rahvusetnilise rühma esindaja. Eri rahvuste suur esindatus tuleneb osaliselt sellest, et oma etnilise päritolu määratleb inimene ise. Inimesel on õigus tunnistada end selle rahvuse liikmeks, kellega ta tunneb end kõige tihedamini kultuuriliselt ja etniliselt seotud olevat.

Eestlaste osakaal Eesti rahvastikus on viimastel aastatel püsinud 68–69% vahel (vt ka joonist 1). Suurim vähemusrahvuse rühm on venelased, kes moodustavad kogu rahvastikust 25,6% (u 343 000 inimest).

¹ Immigrantrahvastiku kohta soovitamete lugeda Statistikaameti analüütilist kogumikku „Immigrantrahvastik Eestis” (2009).

Eesti tööealisest rahvastikust moodustavad mitte-eestlased kolmandiku.

Joonis 1. Elanikkonna rahvuseline jaotus, 1. jaanuar 2009

Allikas: Statistikaamet

Võrreldes mitte-eestlastega loobuvad eestlased töötuks jäädes tööotsingutest kergemini ja muutuvad mitteaktiivseteks.

Ülejäänud rahvused moodustavad ligi 6%. Rahvus on teadmata vähem kui 8000 elaniku puhul. Kui kogu rahvastikust on mitte-eestlasi umbes 31%, siis tööealise rahvastiku hulgas on neid 33% ehk kolmandik.

Et peale eestlaste ja venelaste on ülejäänud rahvused esindatud vaid marginaalselt, siis käsitletakse järgnevas ülevaates ja analüüsis kõiki rahvusühmi peale eestlaste koos mitte-eestlaste nimetuse all. See tuleneb soovist laiendada tööjõu-uuringu tulemusi kogu tööealisele rahvastikule. Seepärast tuleb meeles pidada, et siinsed tähelepanekud ja kokkuvõtted ei käi otseselt Eestis elavate venelaste kohta, kes on samas riigi suurim vähemusrühm.

Geograafiliselt on mitte-eestlased koondunud valdavalt Ida-Virumaale ja Tallinna. Statistikaameti andmetel on 71% Ida-Virumaa elanikke venelased ning kokku oli 80% maakonna elanikke mitte-eestlased (2009. a alguse seisuga). Eesti suuruselt kolmandas linnas Narvas on eestlasi vaid 4,8% ning venelaste osakaal ulatub seal 85%-ni (2000. a rahvaloenduse andmetel). Ka Tallinna elanike rahvuslik koosseis erineb Eesti keskmisest

märkimisväärselt, sest seal on mitte-eestlasi 45% linlastest.

1.2. Hõiveseisundid² rahvuse järgi

Enamikule arenenud riikidele on iseloomulik, et vähemusrahvuste puhul on tööturunäitajad võrreldes põhirahvastikuga kehvemad. Järgnevalt vaadeldakse, millises olukorras on vähemusrahvused tööturul ning kuidas on mitte-eestlaste erinevad hõiveseisundid viimastel aastatel muutunud.

2010. aasta esimeses kvartalis oli tööealisi³ mitte-eestlasi 341 200. Tööjõus osalemise määr oli 69%, seega 31% olid mitteaktiivsed. Tööjõus osalemise määr⁴ on mitte-eestlastel olnud viimasel aastakümnel pidevalt eestlastest kõrgem (vt tabelit 1). Kuid tuleb ka märkida, et 2006.–2007. a majanduskasvu ajal ühtlustusid mitte-eestlaste ja eestlaste hõivemäärad ning aktiivsuse lõhe vähenes.

Eestlaste vähenenud aktiivsus töötajades osalemises on seletatav nende kiirema heitumusega. Tööjõu-uuringu andmetest järeldub, et eestlased loobuvad töötuks jäädes tööotsingutest

² Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) määratluse järgi eristatakse kolme hõiveseisundit: töötajad (hõivatud), töötud ja mitteaktiivsed (ei tööta ega otsi tööd).

³ Tööjõu-uuringus loetakse tööealiseks 15–74-aastased inimesed. Rahvusvahelise võrdluse tagamiseks arvutatakse aga tööhõive määr ja tööjõus osalemise määr 15–64-aastase rahvastiku kohta.

⁴ Tööjõus osalemise määr – tööjõu osatähtsus tööealises (15–64-a) rahvastikus.

⁵ Heitunud isikud on need, kes küll sooviksid tööd teha, kuid on tööotsingutest loobunud, sest on kaotanud lootuse tööd leida.

kergemini ja muutuvad mitteaktiivseteks. Kui töötute ja eriti pikaajaliste töötute hulgas on rohkem mitte-eestlasi, siis heitunud⁵ inimeste hulgas on tunduvalt enam eestlasi. 2009. aastal olid pikaajalistest töötutest pooled mitte-eestlased, heitunute hulgas oli mitte-eestlasi viiendik.

Alates 2004. aastast on mitteaktiivsete mitte-eestlaste arv kahanenud, kaasa arvatud viimasel kahel aastal. Selle taga peitub inimeste üldine suurem motivatsioon ja paremad võimalused majanduskasvu tingimustes tööle minna, samuti vajadus kompenseerida peres

majanduslanguse ajal sissetulek, mis jääb saamata mõne pere liikme töötuksjäämise tõttu. Hõivatud mitte-eestlaste arv on alates 2001. aastast pidevalt kasvanud, hoogsamalt suurenes see kiirema majanduskasvu ajal aastail 2005–2007. Et üldine majanduslangus hakkas tööturunäitajates kajastuma alles 2008. aasta teisel poolel, siis võis hõivatute arvu vähenemist näha 2009. aasta statistikas. Absoluut-arvudes oli hõivatud mitte-eestlasi 2009. aastal üle 192 000, samas oli see näitaja aasta varem olnud üle 212 600. Aastaga suurenes mitte-eestlastest töötute hulk 25 900 võrra.

Joonis 2. **Mitte-eestlaste hõiveseisundid aastail 1997–2009 (tuhandetes)**

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

Tabel 1. **Eestlaste ja mitte-eestlaste (15–64-a) tööturu lõhed aastail 2005–2009**

	2005	2006	2007	2008	2009
Aktiivsuse ehk tööjõus osalemise määr (%)					
Eestlased	68,2	71,5	71,8	72,7	72,0
Mitte-eestlased	72,5	73,3	74,2	75,5	76,8
Aktiivsuse lõhe (protsendipunkti)	-4,3	-1,8	-2,4	-2,8	-4,8
Tööhõive määr (%)					
Eestlased	64,5	68,5	69,1	69,6	63,9
Mitte-eestlased	63,0	66,1	69,0	69,2	61,9
Hõivelõhe (protsendipunkti)	1,5	2,4	0,1	0,4	2
Töötuse määr (15–74-a, %)					
Eestlased	5,3	4,0	3,6	4,2	11,0
Mitte-eestlased	12,9	9,7	6,9	8,2	19,0
Töötuse lõhe (protsendipunkti)	-7,6	-5,7	-3,3	-4	-8

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

Eestlaste ja mitte-eestlaste tööhõive määr⁶ on olnud viimasel viiel aastal suhteliselt sarnane (eestlaste näitaja on olnud kuni 2,4 protsendipunkti kõrgem). Kuigi majanduskasvu perioodil eestlaste ja mitte-eestlaste hõive ning töötuse lõhed vähenesid, on majanduslanguse ajal need erinevused taas suurenema hakanud.

Selgema pildi mitte-eestlaste olukorrast tööturul annab töötuse määrade⁷ erinevuste ja muutuste vaatlemine. Kogu taasiseseisvumise järgsel perioodil on mitte-eestlaste töötus olnud püsivalt suurem kui eestlastel. Vaadates aga üksnes viimaste aastate olukorda, selgub, et hoolimata headest aegadest majanduses ja tööjõupuudusest oli mitte-eestlaste töötuse määr keskmiselt kaks korda kõrgem kui eestlastel. Kõige väiksem oli mitte-eestlaste töötus 2007. aastal (6,9%). Kui võrrelda 2008. aasta esimese kvartali ja 2010. aasta esimese kvartali mitte-eestlastest töötute arvu, on

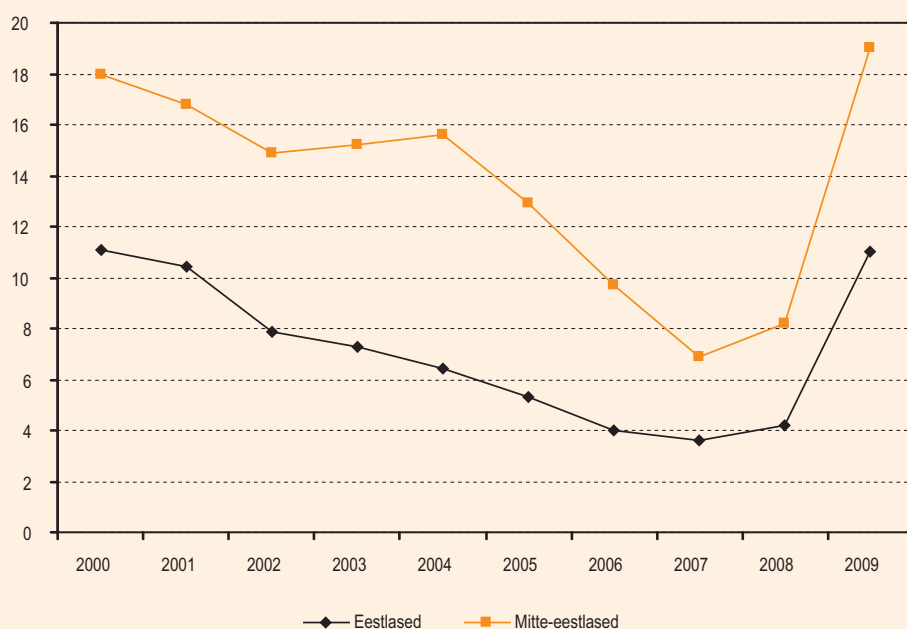
töötuse languse ajal alanen mitte-eestlaste töötuse määr rohkem kui eestlastel. Samamoodi on 2008. ja 2009. aastal mitte-eestlaste töötuse määr tõusnud rohkem protsendipunkte kui eestlastel. Samas tuleb märkida, et tegelikult kerkis eestlaste töötuse määr kiiremini: eestlaste määr tõusis 162%, mitte-eestlastel 132%. Tabelist 1 näeme, et kui veel aastal 2008 oli mitte-eestlaste töötuse määr peaaegu kaks korda kõrgem kui eestlaste oma, siis 2009. aastal on see suhe vähenenud 1,7 korraks. Töötuse lõhe on suurenenud 4 protsendipunktilt 8 protsendipunktile. 2009. aastal oli mitte-eestlaste aasta keskmine töötuse määr 19%, eestlaste puhul oli sama näitaja 11%. 2010. aasta esimeses kvartalis jätkas aga kasvamist nii eestlaste kui ka mitte-eestlaste töötuse määr.

1.3. Töötus rahvuse ja soo järgi

Rahvuse kõrvale on oluline lisada soo di-

Mitte-eestlaste töötuse määr on olnud püsivalt kõrgem kui eestlastel, keskmiselt kaks korda.

Joonis 3. 15–74-aastaste töötuse määr aastail 2000–2009 (%)

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

kasv olnud 4,5-kordne (14 100-lt 65 600-le). Samade perioodide töötuse määr oli vastavalt 6,5% ja 27,9%.

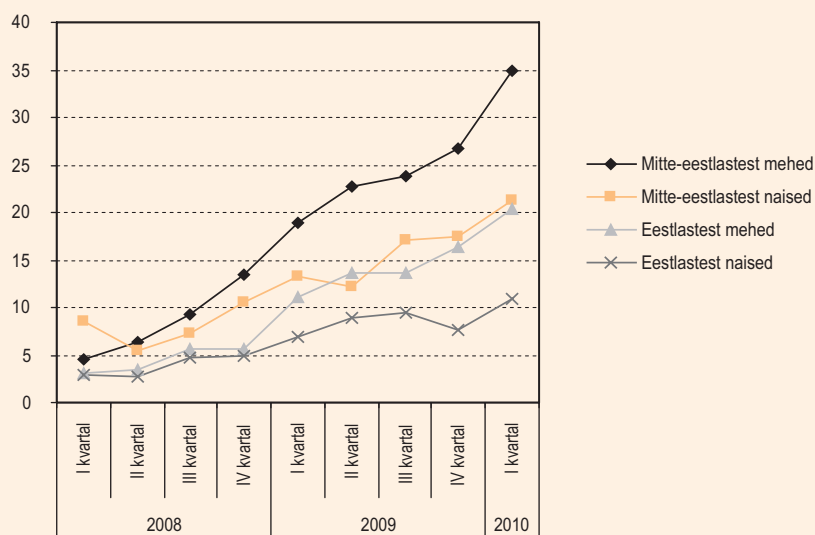
Tuleb märkida, et majanduskasvu ja üldise

mensioon, sest naised ja mehed on tööturul erineval positsioonil. Nagu jooniselt 4 nähtub, on majanduse rasketel aegadel erinevus naiste ja meeste töötuse määrade vahel tunduvalt suurenenud. Sõltumata soost on eest-

⁶ Tööhõive määr – hõivatute osatähtsus tööealises (15–64-a) rahvastikus.

⁷ Töötuse määr – töötute osatähtsus tööjõus.

Joonis 4. Eestlaste ja mitte-eestlaste (15–74-a) töötuse määr soo järgi ajavahemikus 2008 kuni 2010. a esimene kvartal (%)

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

Kõige keerulisemas olukorras tööturul on mitte-eestlastest mehed – nende töötuse määr oli 2010. aasta esimeses kvartalis 34,9%.

Tabel 2. Töötuse määr vanuserühmade ja rahvuse järgi 2009. a (%)

Vanuserühm	Eestlased ja mitte-eestlased kokku	Eestlased	Mitte-eestlased
15–24	27,5	23,6	35,6
25–49	13	9,9	19,1
50–74	10,1	8,3	13,2
15–74	13,8	11,0	19,0

Allikas: Statistikaamet

lased töötuse määra alusel tööturul paremas olukorras kui mitte-eestlased.

Eriti keerulises olukorras on mitte-eestlastest mehed, kelle töötuse määr oli 2009. aastal 23% ja 2010. aasta esimeses kvartalis 34,9%. Kui võrrelda 2008. a esimese kvartali ja 2010. aasta esimese kvartali mitte-eestlastest meeste töötute arvu, on kasv olnud seitsmekordne. Meeste halvem olukord tuleneb asjaolust, et viimase majanduskriisi ajal vähenes tööturul nõudlus valdavalt nende töökohtade järele, kus sagedamini töötavad mehed: peamiselt ehitussektoris ja töötlevas tööstuses. Mitte-eestlastest naiste puhul tõusis töötute arv samade perioodide võrdluses kolm korda, töötuse määr ulatus 2010. a esimeses kvartalis 21,3%-ni.

1.4. Töötus rahvuse ja vanuserühma järgi

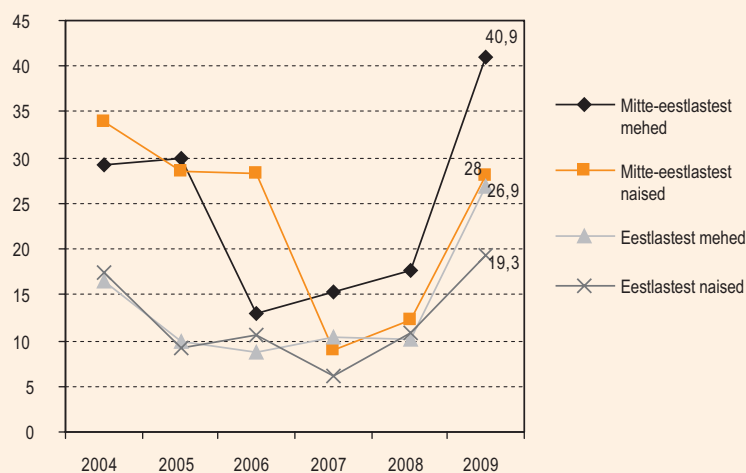
Järgnevalt vaadeldakse erinevusi rahvuse järgi kolmes vanuserühmas: 15–24-aastased, 25–49-aastased ja 50–74-aastased. Tabeli 2 põhjal selgub, et tööturul on kõige raskemas seisus noored, kelle töötuse määr on tunduvalt kõrgem nii eestlaste kui ka mitte-eestlaste seas. Üldisest keskmisest madalam on vanuserühma 50–74 eluaastat kuulujate keskmine töötuse määr, seda rahvusest sõltumata. Tuleb ka märkida, et mitte-eestlaste puhul on käärid eri vanuserühmade töötuse määrades suuremad kui eestlastel: varieeruvus ulatub 22,4 protsendipunktini.

2009. aastal oli noorte mitte-eestlaste töötuse määr 35,6%, 12 protsendipunkti kõrgem noorte eestlaste töötuse määrast.

Kui võrrelda kogu töötuse määraga, siis noorte (15–24-aastaste) töötus on traditsiooniliselt keskmisest kõrgem. Eestis on noorte töötuse määr ligi kaks korda kõrgem kui riigi keskmine töötuse määr ning mitte-eestlastest noorte töötus on veelgi suurem. Kuni 2007. aastani kaasnes üldise töötuse vähenemisega ka noorte töötuse määra alanemine. Madalaim määr saavutatigi 2007. aastal, kui noorte tööpuudus oli 10%. Tuleb märkida, et 2004. aastal oli noorte töötuse määr veel 21,7%, seega oli langus väga kiire. Joonise 5 põhjal

väljavaated saada ametikõrgendust on kehvemad. Teise põlvkonna venelaste halvemat tööturupositsiooni arvestades ei ole nende vähesem rahulolu oma tööalase karjääriga üllatav. Erandiks on kõrgharidusega töötajad: eestlaste ja venelaste hinnang selles rühmas on sarnane (Lindemann, Võormann 2010). Samas analüüsis leitakse, et väga hea keeleoskusega, Eesti kodakondsusega või eesti keeles õppinud vene noori edutatakse töö sama tõenäoliselt kui eestlastest noori.

Joonis 5. Noorte (15–24-a) töötuse määr soo ja rahvuse järgi aastail 2004–2009 (%)

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuringud

ilmneb, et esimene kiirem langus toimus peamiselt eesti rahvusest noorte töötute vähenemise arvelt. Mitte-eestlastest noorte töötus hakkas vähenema siis, kui eestlastest noorte töötuse määr oli juba stabiilsem. Jooniselt 5 nähtub, et mitte-eestlastest noorte töötuse määrade muutused soo järgi on olnud kõikumavamad kui eestlastel. Aastal 2009 olid kõige halvemas olukorras mitte-eestlastest noormehed, kelle töötuse määr kerkis eelnenud aastaga võrreldes 131%, ületades 40% piiri.

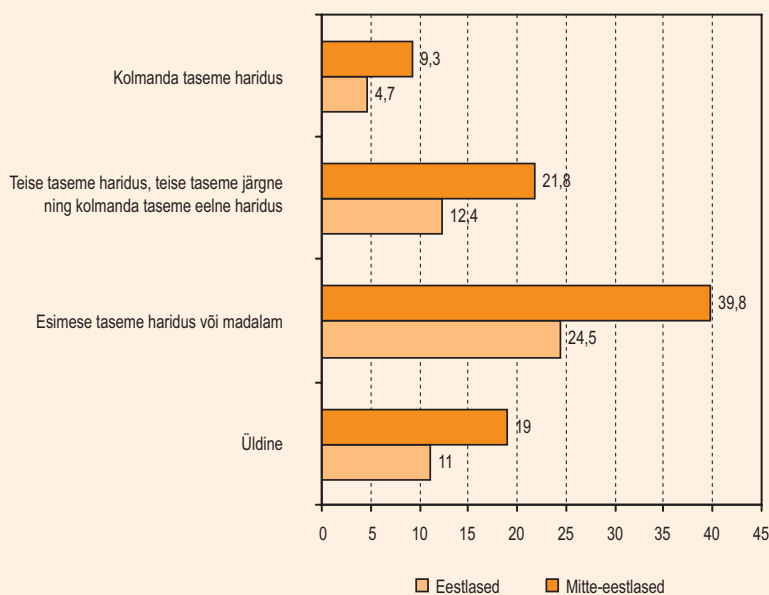
„Eesti inimarengu aruanne 2009” (alapeatükk 4.10) pöörab mitte-eestlastest rohkem tähelepanu venelaste teisele põlvkonnale. Võrreldes noorte eestlastega tuuakse esile üldtendents, et teise põlvkonna venelaste

1.5. Töötus rahvuse ja haridustaseme järgi

Töölalast konkurentsivõimet määravatest teguritest on väga olulised haridustase ja omandatud eriala. Töötuse ja haridustaseme vahelist seost vaadeldakse järgnevalt kahest vaatenurgast: millised on töötuse määrad erinevate haridustasemetega puhul ning milline haridustase on töötutel mitte-eestlastel võrreldes töötute eestlastega.

Jooniselt 6 nähtub, et eri rahvusest inimeste töötuse määrade vahel on kõige väiksem lõhe kõrgeima ehk kolmanda taseme haridusega inimeste rühmas: 2009. aastal olid töötuse määrad vastavalt eestlastel 4,7% ja mitte-eest-

Joonis 6. 15–74-aastaste eestlaste ja mitte-eestlaste töötuse määr ISCED-i haridustasemeti 2009. a (%)

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuring 2009

lastel 9,3%. Veelgi väiksem oli töötuse määra erinevus kõrgharidusega inimeste rühmas, kus näitajad olid samal aastal vastavalt 4% ja 7,6%. Samuti ilmneb, et kolmanda taseme haridusega mitte-eestlaste keskmine töötuse määr on madalam kui teise taseme haridusega eestlastel. See kinnitab taas kord, et haridustase mõjutab tööturul hakkamasaamist. Seda näitab ka asjaolu, et madalaima ehk esimese taseme haridusega mitte-eestlaste töötuse määr kerkis 2009. aastal peaaegu 40%-ni.

Võrreldes eestlasi ja mitte-eestlasi ning vaadeldes hõivatute ja töötute haridustasemeid, ilmneb märkimist väärt asjaolu. Kui hõivatute seas on kolmanda haridustasemega inimeste osakaal eestlaste ja mitte-eestlaste seas sarnane, siis töötute puhul on pilt erinev. 2009. aasta tööjõu-uuringu andmetest selgub, et 15,9% töötutel mitte-eestlastel oli omandatud kolmas haridustase, samas kui töötutest eestlastest oli see 14,8%-l. Ka teisi haridustasemeid arvestades võib üldistada, et mitte-eestlastest töötud on kõrgema haridustasemega kui eestlastest töötud.

1.6. Ootused ja toimetulek

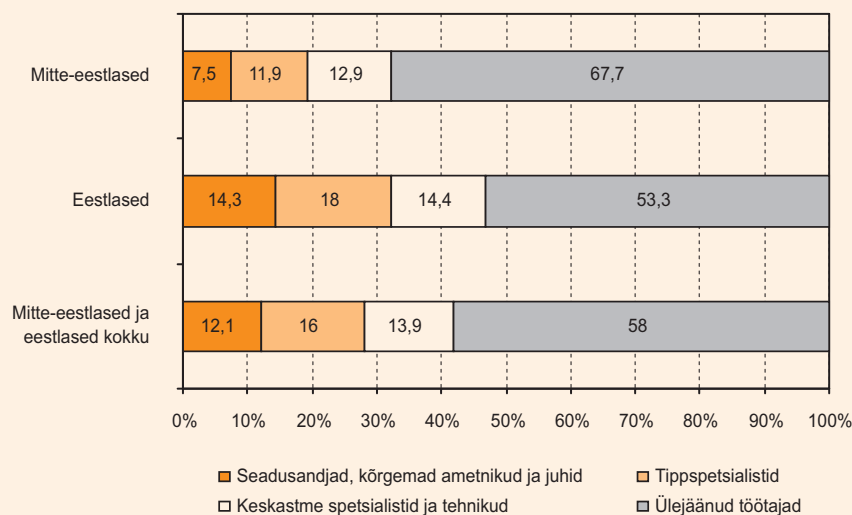
Töötamine omandatud erialal suurendab inimese rahulolu oma tööga. On loogiline, et teatud hariduse omandanud inimene soovib leida rakendust oma haridusele vastaval töökohal, mis suurendab ühtlasi ootusi palgatasemele. Need ootused on omased nii eestlastele kui ka mitte-eestlastele. Sageli on aga just mitte-eestlased rakendatud töökohal, kus piisaks madalamast haridustasemest, kui neil on. See suundumus on naiste puhul tugevam kui meeste puhul. Seega võib mitte-eestlaste puhul täheldada, et ootuste ning nende ootuste tööturul realiseerumise vahele on tekkinud käärid.

Selget halvenemist näitab mitte-eestlaste hinnang oma toimetulekule. 2009. aastal vastas 93,1% mitte-eestlasi, et tuleb toime mõningate või suurte raskustega, kusjuures suurte raskustega toimetulijate osakaal oli aastaga tõusnud 45,9%-lt 59,6%-le. Halvem olukord tööturul ning tööerakendumise raskused mõjutavad negatiivselt mitte-eestlaste enesehinnangut, mis omakorda on tööturu hoia-kute mõjukas kujundaja.

Mitte-eestlastel on eestlastest sagedamini töökoht, kus piisaks madalamast haridustasemest, kui töötajal omandatud.

⁸ ISCED-i haridustasemed: esimene tase – algharidus, põhiharidus, kutseharidus põhihariduseta noortele. Teine tase – keskharidus, kutseharidus põhihariduse baasil, kutsekeskharidus keskhariduse baasil. Kolmas tase – keskeriharidus keskhariduse baasil, akadeemiline kõrgharidus, rakenduslik kõrgharidus, doktor.

Joonis 7. 15–74-aastaste ametialane positsioon rahvusrühmiti 2009. a (%)

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuring 2009

Kõige kõrgem töötuse määr oli 2010. a esimeses kvartalis Kirde-Eestis (27,4%), millele järgnes Tallinn (21,4%).

1.7. Piirkondlikud erinevused

Mitte-eestlaste kontekstis on piirkondlike erinevuste käsitlemine oluline lähtuvalt asjaolust, et piirkondades, kus mitte-eestlaste osakaal elanikes on suurem, on ka töötuse määr kõrgem kui riigi keskmine. 2010. aasta esimeses kvartalis oli Eesti keskmine töötuse määr 19,8%, kuid näitaja piirkondlik varieeruvus ulatus koguni 10,4 protsendipunkti. Kõige kõrgem töötuse määr oli tööjõu-uuringu järgi Kirde-Eestis (27,4%), millele järgnes Tallinn (21,4%).⁹

2010. aasta mai lõpu seisuga oli Eesti kõige suurem registreeritud töötus Ida-Virumaal: 19,5% (kogu Eestis 13,2%). Tallinnas oli samal kuupäeval registreeritud töötuse määr Eesti keskmisest aga väiksem: 12,5%.

Ida-Virumaa töötuse määr on viimase aastakümne jooksul olnud püsivalt tunduvalt kõrgem kui Eesti keskmine. Töötuse määra trend on sarnane Eesti keskmisega, silmnähtavaid kõrvalekaldeid ei ole esinenud. Siiski tuleb mainida, et majanduskasvu ajal varieeruvus riigi keskmise suhtes vähenes ning majanduslanguse tagajärjel on töötuse lõhe taas suurenenud.

Tööturu piirkondlikke erinevusi mõjutab märkimisväärselt tasakaalustamata majandusareng. Just Ida-Virumaal on Eesti kõige suurem sekundaarsektori (tööstus laiemas mõttes) ning kõige madalam tertsiaarsektori hõive osakaal. Ühekülgne majandusstruktuur on põhjustanud struktuurse tööpuuduse. OECD näeb Kirde-Eesti suure töötuse põhjusena tavatehnoloogia tööstuse kontsentratsiooni ning asjaolu, et sealsel tööjõul on peamiselt teise taseme haridus.

Keskmisest suurema kõrgtehnoloogia sektori ja teadmus-intensiivsete teenuste osakaaluga piirkondades on suhteliselt suurem hõive ning väiksem töötus (OECD 2010). Kui veel 2009. aastal oli Tallinna keskmine töötuse määr alla Eesti keskmise, siis 2010. a esimeses kvartalis oli see juba kõrgem kui Eesti keskmine töötuse määr.

1.8. Ametialane segregatsioon

Eesti tööturгу iseloomustab etniline segmenteeritus: mitte-eestlased on rohkem hõivatud näiteks sekundaarsektori tegevusaladel (Krusell 2009). Põhirahvusega võrreldes esineb vähemusrahvuste puhul suhteliselt tugev ametialane segregatsioon ametialade kaupa.

⁹ Kõige madalam töötuse määr oli 2010. a esimeses kvartalis Lääne-Eestis (17%).

Ka „Eesti inimarengu aruanne 2009” juhib tähelepanu ametialade hierarhia tipule ning selle etnilisele ala- ja üleesindatusele. Toimetises viidatakse, et just see on ühiskonna etnilise kihistumise aluseks.

Juhtide ja professionaalide osakaal eestlaste hulgas on peaaegu kaks korda kõrgem kui mitte-eestlaste seas (vt joonist 7). Samuti on võrreldes mitte-eestlastega jõudnud tunduvalt suurem osa eestlasi tippspetsialisti tasemele: vastavalt 11,9% ja 18% kõigist hõivatutest. Vaid keskastme spetsialistide ja tehnikute rühmas on eestlaste ja mitte-eestlaste hõivatuse näitaja sarnane.

2. Eesti keele oskus

2.3. Riigikeele mitteoskamine kui tööerakendumise takistus

Vähemusrahvuste jaoks on tööerakendumise peamine takistus riigikeele mitteoskamine. See põhjustab suuri probleeme siis, kui pärast kõrghariduse omandamist soovitakse leida haridusele vastav töökoht (Krusell 2009). Ka mitte-eestlaste tööturuintegratsiooni uuringu kokkuvõttest selgub, et eelkõige aitab rakendumisele kaasa hea eesti keele oskus. Keeleline kapital võimaldab tööturul edukamalt konkureerida (Eesti inimarengu aruanne 2009). Kohaliku keele oskus aitab üldjuhul ka muude igapäevaelu küsimustega paremini toime tulla, avardab sotsiaalset võrgustikku ning annab suurema juurdepääsu oskusteabele, mis eeldatavalt loob eelise parema positsiooni saavutamiseks tööturul.

Tööturu seisukohalt tuleb arvestada, et eri töökohtadel nõutakse erinevat eesti keele oskuse taset. Samuti leidub loomult selliseid töökohti, kus eesti keele oskamine ei ole hädavajalik. Enamasti on aga teatud määral riigikeele oskamine vajalik töökohale kandideerimisel ja muul asjaajamisel.

Kui piirkondlikul tasandil (nt Ida-Virumaal või Tallinnas) ei pruugi lihtsalt eesti keele

oskus tööerakendumise võimalusi suurendada, siis Eestis tervikuna on keeleoskuse tugev positiivne mõju (Sotsiaalministeerium 2006). Eelkõige annab riigikeele valdamine suhtelise eelise töötajale just teiste mitte-eestlaste ees. Väga hea eesti keele kirjaoskusega venelaste seas on töökohal edutatute osakaal sarnane eestlastega (Lindemann, Võormann 2010).

2.2. Sihtrühma määratlus ja kirjeldus

Eesti keele oskuse kohta Eesti elanike seas ei ole võimalik saada objektiivseid andmeid, sest keeleoskuse hindamisel annavad inimesed enda kohta subjektiivse hinnangu. Andmeid keeleoskuse kohta kogutakse näiteks rahvaloendusega ning mitmesugustes registrites ja küsitlusuuringutes, kus enamasti küsitakse emakeelt, harvem üldist keeleoskust ja selle taset. Eesti tööjõu-uuringus küsitakse inimese esimest, vajaduse korral ka teist ja kolmandat kodust keelt. Ülejäänud keelte kohta küsitakse hinnangut keeleoskuse kohta kolmetasemelisel skaalal: 1) oskan rääkida ja kirjutada, 2) oskan igapäevase suhtlemise piires rääkida ja 3) saan igapäevase suhtlemise piires aru. Samuti küsitakse vastajalt, kas ta on kogenud takistusi töö leidmisel oma eesti keele ebapiisava oskuse tõttu.

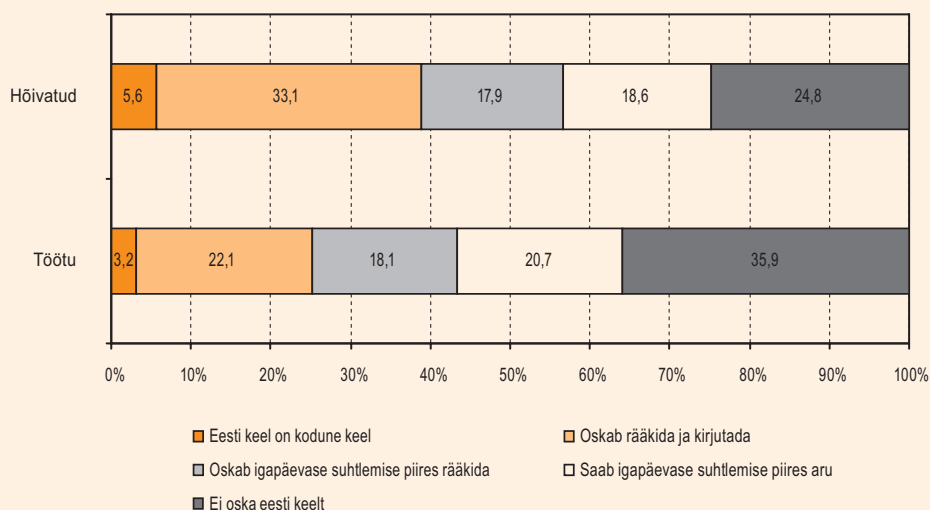
2009. aasta tööjõu-uuringu käigus nentis 29% mitte-eestlastest vastajaid, et nad ei oska eesti keelt. Selgus, et 32,5% mitte-eestlasi oskab oma hinnangu kohaselt rääkida ja kirjutada, 16% oskab igapäevase suhtlemise piires rääkida ning 19% saab eesti keelest aru igapäevase suhtlemise piires. Joonisel 8 on täpsemalt välja toodud töötute ja hõivatud mitte-eestlaste hinnangud oma keeleoskusele. Nähtub, et hõivatud mitte-eestlased hindavad oma keeleoskust kõrgemalt ning vaid neljandik neist tunnistab, et ei oska eesti keelt. Seevastu on töötute hulgas eesti keele mitteoskajate osakaal 36%.

Põhimõtteliselt sama tulemuse saame ka siis, kui vaatleme keeleoskusrühmi ning seda, kui suure osakaaluga on neis töötud mitte-eest-

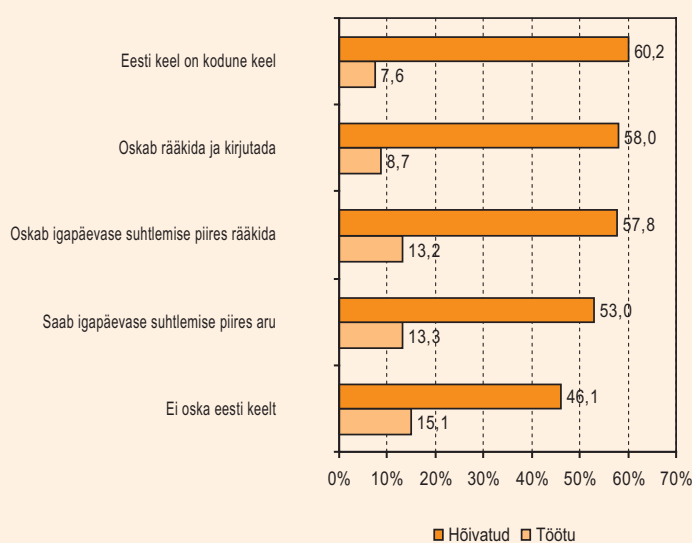
2009. aasta tööjõu-uuringu käigus nentis 29% mitte-eestlasi, et ei oska eesti keelt.

Vähemusrahvuste jaoks on tööerakendumise peamine takistus riigikeele mitteoskamine.

Joonis 8. Eesti keele oskus töötute ja hõivatud mitte-eestlaste seas 2009. a (%)

Joonis 9. Töötute ja hõivatute osakaal mitte-eestlaste seas keeleoskusrühmiti 2009. a (%)

lased (joonis 9). Võib üldistada, et mida kehvem on keeleoskus, seda suurema osa moodustavad sellest keeleoskusrühmast töötud.

Uuringu „Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2008” aruandes on välja toodud, et venelastel on säilinud ja tugevnenud eesti keele õppe utilitaarne tähendus: leitakse, et riigikeeleoskust on vaja hea töökoha saamiseks või säilitamiseks. Vaid 25% venekeelseid inimesi leidis, et neil läheb eesti keelt vaja nii tööl kui ka väljaspool tööd. (Vetik *et al.* 2008) Võib eeldada, et inimeste arvamus keeleosku-

se vajalikkuse ja oma keeleoskuse piisavuse kohta on seoses majanduskriisiga muutunud, sest nüüdseks on vajadus tööd leida saanud esmatahtsaks ning keele mitteoskamine on rakendumist takistav tegur.

2.3. Registreeritud töötud

Tööturuteenuste ja -toetuste seaduse kohaselt kuuluvad riskirühma töötud, kes ei oska eesti keelt ning kelle tööerakendumine on selle tõttu takistatud. Alates novembrist 2009 võib sellesse riskirühma lugeda ka töötu, kes

oskab eesti keelt algtasemel (seda siiski väga nõrgal tasemel). Seda muudatust statistilises arvestuses tuleb arvestada, vaadeldes Eesti Töötukassas registreeritud riskirühma kuuluvaid töötuid. Selle näitaja suurem tõus ilmneb seoses riskirühma kuulumise aluse muutmisega seisuga 31. detsember 2009.

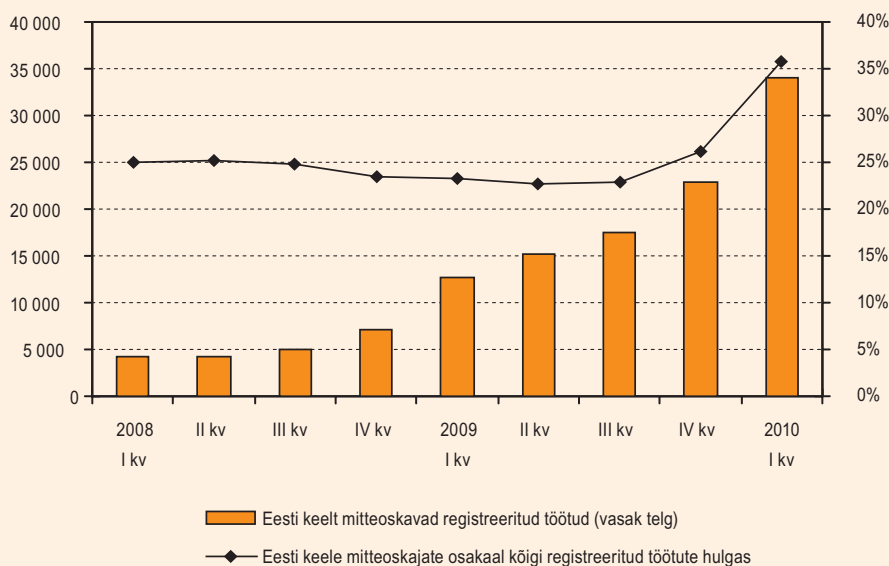
Töötukassa statistikast selgub, et 2010. aasta esimese kvartali lõpus oli 95 087-st registreeritud töötust 33 992 ehk 35,7% puuduliku eesti keele oskusega. Ida-Virumaal ei osanud registreeritud töötutest eesti keelt 83,8% ning Tallinnas koos Harjumaaga oli sama näitaja 31. märtsi seisuga 43,8%.

3. Kodakondsus

Kodakondsus annab inimesele Eestis töötamiseks selge õigusliku aluse. Juriidiliselt eristuvad Eestis kolm suuremat rühma: 1) Eesti kodanikud, 2) Euroopa Liidu ja Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriikide ning Šveitsi Konföderatsiooni kodanikud ning 3) muude (nn kolmandate) riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud. Kõigil mõne Euroopa Liidu liikmesriigi kodakondsusega inimestel on automaatselt ka EL-i kodakondsus. Eestis töötamiseks kehtestatud tingimused (näiteks elamisloa ja -õiguse ning tööloa olemasolu) on mainitud rühmade puhul erinevad.¹⁰

Eesti kodakondsus on 81% tööjõul, muu kodakondsus 19% tööjõul (kodakondsus on määramata 10%-l).

Joonis 10. **Eesti keelt mitteoskavate registreeritud töötute arv ja osakaal (%) kõigi registreeritud töötute seas kvartali lõpukuupäeva seisuga ajavahemikus 2008 kuni 2010. a esimene kvartal**

Allikas: Eesti Töötukassa

Jooniselt 10 nähtub, et kui 2008.–2009. a keskpaigas oli eesti keele mitteoskajate osakaal kõigi registreeritud töötute seas suhteliselt sarnane või isegi langes pisut, siis 2009. aasta neljandas ja 2010. a esimeses kvartalis on nende osakaal tõusnud. Teatud määral võib seda seletada mainitud muutusega eesti keele oskuse arvestuses, kuid ka sellega, et eesti keele mitteoskajatel on uut tööd leida keerulisem ning nad jäävad töötuks pikemaks ajaks kui piisaval tasemel eesti keele oskajad.

Töö- ja ametikohade arvestuses kodakondsusel otsustavat olulisust ei ole, välja arvatud üks erand: nimelt mõjutab kodakondsus otseselt õigust töötada Eestis avalikus teenistuses. Avaliku teenistuse seaduse § 14 järgi on vaid Eesti kodanikel õigus töötada avaliku teenistuse ametikohtadel, kus teostatakse avalikku võimu ja kaitstakse avalikku huvi. Muude avaliku teenistuse ametikohtade puhul ei ole ka teiste Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikele seatud piiranguid tööle kandideerimisel.

¹⁰ Täpsed tingimused töötamisõiguse saamiseks ning nende muutuste kohta leiab Politsei- ja Piirivalveameti koduleheküljelt rubriigist „Eestis töötamine”: <http://www.politsei.ee/et/teenused/eestis-tootamine/>.

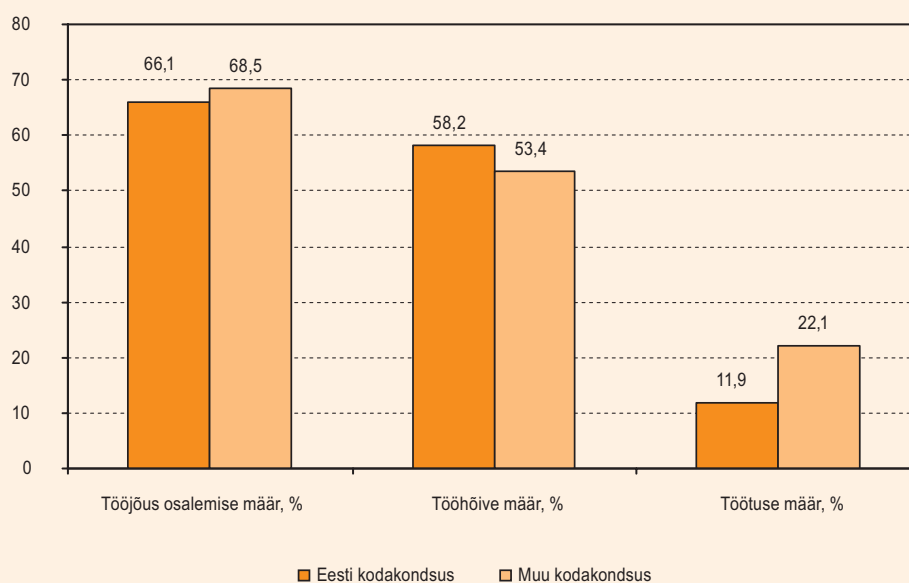
Kodakondsust küsitakse vastajatelt ka tööjõu-uuringus ning vastuseks märgitakse kodakondsus, mille küsitletav ütleb endal olevat. Vastuste üldistamise huvides on siinkohal taas eristatud peamiselt kahte rühma: Eesti kodakondsusega ja muu kodakondsusega (sh määratlemata kodakondsusega isikud).

Kokku on Eestis esindatud umbes 33 riigi kodakondsusega alalised elanikud. Eesti kodakondsus on 81% tööjõul, muu kodakondsus 19% tööjõul (kodakondsus on määramata 10%-l). Kõige rohkem on muu kodakondsusega Eesti elanike seas Venemaa kodakondsusega inimesi (7,7% tööjõust ja ka tööealisest rahvastikust), samas on hinnanguliselt enamus kodakondsuseta inimesi rahvuselt venelased.

mittekodanike töötuse määr traditsiooniliselt kõrgem. Muu kodakondsusega inimeste töötuse määr on peaaegu kaks korda kõrgem kui Eesti kodakondsusega inimeste töötuse määr: töötuse lõhe on 10,2 protsendipunkti. Muu kodakondsusega isikute hõivemäär on 4,8 protsendipunkti võrra madalam.

Eesti kodakondsuse puudumine asetab inimesed siinsel tööturul halvemasse olukorda kui kodakondsusega inimesed. OECD arvamuse kohaselt võib Eesti kodakondsuse puudumine olla inimese jaoks probleemiks isegi siis, kui tema eesti keele oskus on suhteliselt hea (OECD 2010). Eesti kodakondsuse saamise eelduseks on üldjuhul eesti keele oskus ja keeleeksami sooritamine. Seega on loogiline, et Eesti kodakondsusega mitte-eestlaste keeleoskus on tunduvalt parem kui muu kodakondsusega mitte-eestlastel.

Joonis 11. 15–74-aastaste tööturunäitajad kodakondsuse järgi 2009. a (%)

Allikas: Statistikaamet, tööjõu-uuring 2009

Jooniselt 11 nähtub, et ka kodakondsuse järgi leidub tööturul lõhesid, mis on erinevate näitajate puhul samas suurusjärgus kui rahvuse puhul. Kodanike ja mittekodanike suhteliselt sarnast majanduslikku aktiivsust saab selgitada asjaoluga, et Eestis on mittekodanike osakaal suurem keskealiste ja noorem pensionieas inimeste hulgas. Sarnaselt paljude Euroopa Liidu riikidega on ka Eestis

„Eesti inimarengu aruandes 2008” (ptk 4) tuuakse esile, et nii eesti keele oskus kui ka Eesti kodakondsus vähendavad mittekodanike töötuse riski. Noorte puhul eeldatakse veelgi positiivsemat suundumust: nii hea eesti keele oskus kui ka Eesti kodakondsus tähendavad seda, et nende inimeste väljaveetud töötust on võrreldavad eestlastest noorte omadega. Kuid need, kellel ei ole Eesti

kodakondsust ning kes ei oska ka eesti keelt, on selgesti autsaiderid (Eesti inimarengu aruanne 2008).

4. Töötukassa teenused töötutele

Eestis saavad riigi pakutavaid ja rahastatavaid tööturuteenuseid end Eesti Töötukassas registreerinud töötud ja töötisjad. Tööturuteenustele ja -toetustele on õigus Eesti alalisel elanikul, Eestis viibival pagulasel, tähtajalise elamisloa alusel Eestis viibival välismaalasel ning Euroopa Liidu, Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigi või Šveitsi Konföderatsiooni kodanikul.

Töötukassa pakub järgmisi tööturuteenuseid: teavitamine tööturu olukorrast ning tööturuteenustest ja -toetustest, töövahendus, tööturukoolitus, karjäärinõustamine, tööpraktika, avalik töö, tööharjutus, palgatoetus, toetus ettevõtluse alustamiseks, tööruumide ja -vahendite kohandamine, töötamiseks vajaliku tehnilise abivahendi tasuta kasutada andmine, abistamine tööintervjuul ja tugiisikuga töötamine.

Tööturuteenuste ja -toetuste seaduses (TTTS) on välja toodud seitse riskirühma: 1) 16–24-aastased töötud, 2) 55-aastased ja vanemad töötud, 3) puudega töötud, 4) eesti keele oskuseta töötud, 5) vanglast vabanenud töötud, 6) pikaajaliselt töötud ning 7) töötud, kes on varem olnud hõivatud hoolduskohustustega ja saanud hooldajatoetust. Seega ei ole ükski seaduses toodud riskirühm määratletud otseselt rahvuse alusel – mitte-eestlasi leidub igas rühmas.

Sageli on loetletud riskirühmadesse kuuljad tööturul raskemas olukorras kui teised. Nagu teistelegi riskirühmadele, koostatakse ka mitte-eestlastele põhjalik individuaalne töötusimiskava kohe arvelevõtmisel ning vajalike teenuste väljaselgitamine ja teenustele suunamine toimub esmajärjekorras.

Ehkki seadusest tulenevalt määratletakse üks riskirühm puuduliku keeleoskuse kaudu, ei pea olema peamine neile osutatav teenus tingimata eesti keele koolitus. Keelekoolitus eraldiseisvana ei ole ametialase konkurent-sivõime tõstmiseks enamasti piisav. Samas võib ka erialakoolitusest üksi jääda väheks, kui puuduliku keeleoskuse tõttu jäävad uued oskused siiski rakendamata. Lisaks võivad kasina keeleoskusega kaasneda sotsiaalsed raskused ning võimalused ühiskonnaelus osalemiseks võivad olla seetõttu piiratud. Seega annavad tööturul edukamaks konkureerimiseks parima tulemuse kombineeritud meetmed: erialaõpe ja eesti keele koolitus koos toimetuleku toetamise ja sotsiaalsete oskuste arendamisega.

Kirjandus

- Lindemann, K., Vöörmann, R. (2010). Venelaste teine põlvkond Eesti tööturul. Teoses M. Lauristin (peatoimet) *Eesti inimarengu aruanne 2009*, Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, 99–102.
- OECD (2010). *OECD Reviews of Labour Market and Social Policies ESTONIA*. OECD.
- Krusell, S. (2009). Põlis- ja immigrantrahvastiku positsioonid tööturul. Teoses K. Pöder (toimet) *Immigrantrahvastik Eestis*, Tallinn: Statistikaamet, 63–74.
- Sotsiaalministeerium. (2006). *Tööturu riskirühmad: mitte-eestlased*. Toimetised, 3. Tallinn: Sotsiaalministeerium.
- Vetik, R., Lauristin, M., Helemäe, J., Korts, K., Kruusvall, J., Nimmerfeldt, G., Saar, E., Trumm, A., Vihalemm, P., Vihalemm, T. (2008). *Uuringu „Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2008” aruanne*. Tallinn: Integratsiooni Sihtasutus ja Rahvastikuministri Büroo, www.meis.ee/raamatukogu?book_id=196&action=download2, (28.06.2010).

Varem ilmunud toimetised

2010. a ilmunud toimetised:

5/2010 Pikaajalised töötud Eesti tööturul. – Teemaleht.

4/2010 Noored töötud Eesti tööturul. – Teemaleht.

3/2010 Sooline võrdõiguslikkus ja ebavõrdsus: hoiakud ja olukord Eestis 2009. aastal. – Poliitikaanalüüs.

2/2010 Töötervishoiu ja tööohutuse seadusega tööandjale kaasnevad probleemid. – Poliitikaanalüüs.

1/2010 Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2009. – Uuringuraport.

2009. a ilmunud toimetised:

5/2009 Vigastused Eestis. – Teemaleht.

4/2009 Ühe vanemaga pered: probleemid, vajadused ja poliitikameetmed. – Poliitikaanalüüs.

3/2009 Töövaldkonna areng 2008 – 2009. – Trendide kogumik.

2/2009 Mittetavapärane töökorraldus Eesti ettevõtetes. – Poliitikaanalüüs.

1/2009 Eesti rahvastiku tervisekaotus. – Teemaleht.

Kõik ilmunud toimetised on Sotsiaalministeeriumi koduleheküljel www.sm.ee > Väljaanded > Toimetised

Töötud mitte-eestlased Eesti tööturul

- Sihtrühma määratlus ja kirjeldus rahvuse, eesti keele oskuse ja kodakondsuse põhjal
- Hõiveseisundid rahvuse järgi
- Töötus rahvuse, soo, vanuserühma ja haridustaseme järgi
- Piirkondlikud erinevused
- Ametialane segregatsioon rahvuse põhjal
- Riigikeele mitteoskamine kui tööerakendumise takistus
- Eesti keelt mitteoskavad registreeritud töötud

Teemaleht on Sotsiaalministeeriumi toimetiste sari, mille eesmärk on anda lühiülevaateid ja suundumuste kirjeldusi ühel konkreetsel sotsiaal-, töö- ja tervise poliitikaga seotud teemal ning seeläbi aidata kaasa teadmispõhise poliitika kujundamisele.

Lisateave:
Tööpoliitika info ja analüüsi osakond
Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium
Gonsiori 29, Tallinn 15027
info@sm.ee

Küljendus: AS Ecoprint
ISSN 1736-390X (*online*)
ISSN 1736-3896 (trükis)
ISSN 1736-8472 (CD)
ISSN-L 1736-3896

Autoriõigus: Sotsiaalministeerium, 2010